

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

System obrony cywilnej w Estonii

System obrony cywilnej w Estonii jest częścią kompleksowego ujęcia bezpieczeństwa, w którym społeczeństwo aktywnie uczestniczy w procesie budowania odporności państwa i jest w stanie samodzielnie odpowiadać na wyzwania o charakterze militarnym i pozamilitarnym. Specyfiką systemu obrony cywilnej tego państwa jest: 1. wykorzystanie innowacyjnych rozwiązań komunikacyjnych; 2. promowanie udziału obywateli w organizacjach ochotniczych; oraz 3. promowanie wartości patriotycznych, co zbliża Estonię do rozwiązań fińskich.

Miejsce obrony cywilnej w polityce bezpieczeństwa Estonii. Obrona cywilna oznacza gotowość państwa i społeczeństwa do powiadamiania o zagrożeniach, podejmowania działań ratowniczych, ewakuacji, zapewnienia schronienia oraz udzielania pierwszej pomocy medycznej i wsparcia społecznego w sytuacjach kryzysowych. Jest elementem szerokiej koncepcji bezpieczeństwa, którego zapewnienie zależy nie tylko od zdolności militarnych, ale również pozamilitarnych, w tym efektywności instytucji publicznych oraz działań sektora prywatnego i społeczeństwa obywatelskiego ([„Komentarze IEŚ”, nr 800](#)). W takim ujęciu obrona cywilna jest jednym z komponentów kompleksowego – totalnego ujęcia bezpieczeństwa, na które składają się: obronność wojskowa, działania międzynarodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne, ciągłość działania państwa i społeczeństwa oraz komunikacja strategiczna ([„Komentarze IEŚ”, nr 824](#)). Tego typu ujęcie, stosowane pierwotnie w okresie zimnej wojny przez Królestwo Szwecji, cechuje głównie państwa o ograniczonym potencjale obronnym, dla których istotne znaczenie mają działania defensywne.

W praktyce obrona cywilna polega na zwiększaniu odporności, wzajemnej pomocy i samodzielności w sytuacji kryzysowej, a także aktywnym uczestnictwie i wspieraniu przez społeczeństwo zasobów wojskowych w czasie konfliktu zbrojnego. Odporność ta jest kształtowana zarówno przez instytucje państwowe i publiczne (budowa wymaganej infrastruktury, w tym systemów wczesnego ostrzegania i punktów tymczasowego schronienia, przeprowadzanie akcji ratowniczych i ewakuacji), przedsiębiorstwa prywatne, organizacje pozarządowe, a także wysiłek mieszkańców (m.in. wykorzystanie prywatnych samochodów do ewakuacji ludności, udzielanie pierwszej pomocy medycznej i pomocy osobom niepełnosprawnym w czasie kryzysu, magazynowanie żywności).

Rozwój systemu obrony cywilnej w Estonii. Obecnie obowiązująca estońska koncepcja obrony cywilnej z 2018 r. odzwierciedla kompleksowe podejście do bezpieczeństwa, w którym zarówno służby publiczne, jak i społeczeństwo są odpowiedzialne za trwałość i funkcjonowanie państwa. Ponadto w 2024 r. w odpowiedzi na trwającą wojnę rosyjsko-ukraińską rząd Estonii zatwierdził dokument ramowy dotyczący gotowości kraju na wypadek kryzysu oraz plan działań obrony cywilnej na najbliższe cztery lata. Określono w nim cele obejmujące: 1. zwiększanie świadomości i gotowości mieszkańców na radzenie sobie w trudnych sytuacjach; 2. rozwijanie systemu wczesnego ostrzegania; 3. wspieranie zdolności samorządów; oraz 4. zwiększanie efektywności instytucji publicznych i zagwarantowanie ciągłości usług przez nie świadczonych.

Na poziomie krajowym za zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego, porządek publiczny, ochronę ludności i bezpieczeństwo granic odpowiadają Biuro Rządu i odpowiednie ministerstwa, a w szczególności Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Na poziomie lokalnym funkcje te sprawują samorządy. Istotną rolę pełnią także Estońska Rada Ratunkowa, regionalne centra ratunkowe oraz inne służby nadzorowane przez samorządy. W sytuacjach kryzysowych aktywność instytucji opiera się więc na zasadach decentralizacji, pomocniczości, zadaniowości i współpracy. Od 2021 r. – w rezultacie pandemii COVID-19 – powstało także Estońskie Centrum Rezerw.

Innowacyjna obrona cywilna. Estonia – jedno z najbardziej ucyfrowionych państw na świecie – wykorzystuje nowoczesne technologie w systemie obrony cywilnej. W szczególności wprowadzony w 2023 r. nowoczesny system powiadamiania o sytuacjach kryzysowych ma poprawić szybkość, dokładność informowania oraz jasność i zrozumiałość komunikatów. Obecnie informacje tego rodzaju trafiają automatycznie do wszystkich użytkowników urządzeń mobilnych znajdujących się w określonym obszarze, a także do redakcji publicznych programów telewizyjnych ETV i ETV+ oraz radiowych Vikerraadio i Radio 4. Z danych opublikowanych w 2019 r. wynikało bowiem, że źródłem informacji o zagrożeniach najczęściej pozostawały radio i telewizja (79% i 78%) (Kantar Emor). Ponadto wkrótce ma zostać uruchomiony projekt tzw. „syreny kieszonkowej”, dzięki któremu komunikat o zagrożeniu trafi na urządzenia mobilne nawet wtedy, gdy telefon zostanie przełączony na tryb cichy lub nie będzie działać sieć operatora komórkowego.

Na stronie internetowej Ole valmis! (Bądź gotowy!) obywatele mogą znaleźć niezbędne informacje o tym, jak zachowywać się w różnych sytuacjach – zagrożenia (kradzieży, pożaru), klęsk żywiołowych (burzy, przerw w dostawach prądu i wody), cyberataku i innych. Dodatkowo aplikacja na urządzenia mobilne, o tej samej nazwie, opracowana przez Ochotniczą Kobięcą Organizację Obrony w 2018 r., jest dostępna w trzech wersjach językowych (estońskiej, rosyjskiej i angielskiej) i działa również w trybie offline. Od maja 2024 r. aplikacja informuje także o potencjalnych zagrożeniach z powietrza (samolotach, dronach, helikopterach itp.).

Aktywne zaangażowanie obywateli. Kompleksowe ujęcie zakłada aktywny udział obywateli w zapewnianiu bezpieczeństwa kraju. Kluczowe jest więc zaangażowanie społeczne – wolontariuszy, którzy zgodnie ze swoimi umiejętnościami, możliwościami i wiedzą uczestniczą w obronie cywilnej. System estoński zapewnia kilka sposobów wsparcia instytucji państwowych i służb publicznych, m.in. udział w Lidze Obrony (ochotniczej organizacji militarnej), ochotniczych służbach policyjnych i ratowniczych. Estonia wspiera także działania tzw. biernego oporu, który polega nie tylko na kształtowaniu odporności społeczeństwa w sytuacji gdy koszty walki zbrojnej są zbyt wysokie, ale także na promowaniu patriotyzmu. W takim przypadku aplikacja Bądź gotowy! rekomenduje: odmowę współpracy z agresorem, ignorowanie przepisów, udział w protestach i demonstracjach, rozpowszechnianie ulotek i plakatów, kampanie w mediach społecznościowych, zakłócanie funkcjonowania linii transportowych i dostawczych, sabotaż maszyn i elementów infrastruktury, a także cywilne wsparcie sił zbrojnych (dostawy żywności, środków medycznych, zakwaterowanie).

Wnioski

1. System obrony cywilnej w Estonii jest częścią kompleksowego ujęcia bezpieczeństwa, w którym aktywna rola społeczeństwa polega na uczestnictwie w procesie budowania odporności instytucji państwowych oraz rozwijaniu własnych zdolności i możliwości wsparcia tych instytucji. Tym samym system ten ma za zadanie zapewnić trwałość państwa w sytuacji kryzysowej (aspekt funkcjonalny), a także promować patriotyzm i kultywować wartości estońskiej kultury (aspekt aksjologiczny).

2. Estonia ocenia zagrożenia ze strony Rosji jako egzystencjalne i długoterminowe. Atak militarny jest obecnie mało prawdopodobny, jednak zależy m.in. od sukcesów Rosji na froncie ukraińskim i zdolności odstraszenia NATO. Rosja kontynuuje także wrogie działania hybrydowe, wykorzystując presję migracyjną, dezinformację w przestrzeni medialnej, nielegalny ruch tankowców na Morzu Bałtyckim zagrażający środowisku i bezpieczeństwu cywilnemu ([„Komentarze IeŚ”, nr 1042](#)), cyberataki czy zakłócenia GPS ([„Komentarze IeŚ”, nr 1043](#)). Ponadto Estonia wskazuje także na możliwość awarii systemów telekomunikacyjnych, przerw w dostawach prądu oraz rozprzestrzeniania się chorób wirusowych, które mogą przyczynić się do kryzysów.

3. Estonia kształtuje system obrony cywilnej na wzór Finlandii, w której przepisy prawne i podział kompetencji pomiędzy instytucjami są bardziej transparentne, a system informowania o zagrożeniach oraz infrastruktura schronów są znacznie lepiej rozwinięte niż w Estonii. Przykładowo Finlandia zapewnia schrony dla około 85%

mieszkańców (w Helsinkach wartość ta przekracza 130%), podczas gdy w Estonii – ok. 5-7%¹. Na problem braku schronów wskazywało także MSW w Planie ochrony ludności na lata 2022-2023².

4. Służby ratownicze należą do najlepiej ocenianych instytucji publicznych w Estonii, ufa im 96% mieszkańców, podczas gdy policji i straży granicznej – po 86%, a Lidze Obrony – 76% (Eesti Uuringukeskus OÜ, 2023), co wzmacnia potencjał obrony cywilnej i możliwości szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych. Estońska Rada Ratunkowa od wielu lat aktywnie uczestniczy w pracach Sieci Ochrony Ludności RPMB (Civil Protection Network), której celem jest budowanie wspólnej kultury bezpieczeństwa społecznego w regionie Morza Bałtyckiego, wypracowywanie wspólnego podejścia do zagrożeń, w tym zapobiegania, gotowości i reagowania, a także radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi.

5. Estonia podejmuje wysiłki na rzecz wzmacniania świadomości i wiedzy na temat postępowania w sytuacjach kryzysowych. Raporty Estońskiej Rady Ratunkowej (w latach 2017, 2019, 2021 i 2023) wskazują, że sytuacja w tym zakresie stopniowo się poprawia, jednak przygotowanie mieszkańców na kryzys jest nadal niskie (15% ludności dobrze ocenia swoją gotowość na sytuację kryzysową). Celem MSW jest zwiększenie tego poziomu do 40% w ciągu najbliższej dekady.

¹ J. Mägi, *Elanikkonnakaitse võrdlus ohuteavituse ning varjumise korralduse aspektist. Eesti ja Soome riigi näitel*, <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/9335ecd9-b71f-494e-8672-94e9d147b8e9/content>; ERR, *Estonian Rescue Board unveils nationwide public shelters online map*, <https://news.err.ee/1608862433/estonian-rescue-board-unveils-nationwide-public-shelters-online-map> [23.07.2024].

² Elanikkonnakaitse plaan 2022–2023, <https://www.rescue.ee/files/2022-04/2022.04.06-elanikkonnakaitse-plaan.pdf> [23.07.2024].